

OŚRODEK
ROZWOJU
EDUKACJI

Anna Włodarczyk

Program nauczania
historii i społeczeństwa
dla klas IV-VI
– II etap edukacyjny

SPIS TREŚCI:

I. Założenia programu	3
II. Cele szczegółowe kształcenia i wychowania	4
III. Treści kształcenia i szczegółowe osiągnięcia ucznia	7
Klasa IV	8
Klasa V	15
Klasa VI	20
IV. Sposoby osiągania celów kształcenia i wychowania	26
V. Kryteria oceniania i metody sprawdzania osiągnięć ucznia	43
Literatura	50

*„Prawdziwą wiedzą jest ta,
którą się zdobyło drogą odkrycia,
i którą się sobie przyswoiło”*

C. Freinet

I. Założenia programu

Inspirujący wpływ na powstanie programu nauczania miała pedagogika humanistyczna, której podstawę stanowią idee szeroko rozumianego humanizmu oraz pedagogika kultury (nazywana przez innych pedagogiką personalistyczną).

Pedagogika humanistyczna jest nurtem opowiadającym się „po stronie dziecka”, jego podmiotowego traktowania i prawa do indywidualnego i szczęśliwego rozwoju. Dla mnie takim źródłem jest filozofia pedagogiczna Celestyna Freineta.

Nie mogła także być pominięta odmiana współczesnej pedagogiki humanistycznej tzw. żywy ruch „pedagogiki dialogu”, nawiązujący do filozofii Martina Bubera traktująca wychowanie jako spotkanie dwóch podmiotów — nauczyciela i ucznia, w którym kategorią scalającą jest dialog wychowawczy, nastawiony na wzajemne zrozumienie, zbliżenie i współdziałanie. Ważną rolę odgrywa również nauczyciel. Ma on przede wszystkim za zadanie pobudzać ciekawość, inwencję, ekspresję, a także krytycyzm wychowanka. Natomiast w żadnym wypadku nie może spełniać roli dyspozytora poleceń i czekać na ich bierne wykonanie, którego zadaniem jest na dobre poznanie ucznia, jego oczekiwań w stosunku do możliwości.

Ponadto w programie mocno zaakcentowano indywidualizację kształcenia, zgodnie z którą każdy uczeń może korzystać z wielu zróżnicowanych sposobów pracy, umożliwiających mu dostosowanie tempa, zakresu, poziomu zdobywanej wiedzy do własnych uzdolnień, zainteresowań i potrzeb poznawczych. W praktyce polega to na stosowaniu nauczania wielopoziomowego, czyli stawiania pytań i problemów o różnym stopniu złożoności i trudności oraz na organizowaniu lekcji pod kątem tworzenia zespołów klasowych na grupy ćwiczeniowe zgodnie z poziomem wiedzy, umiejętności i zainteresowań uczniów.

Cechą konstytutywną programu jest też otwarcie na to, co postępowe i twórcze, co pobudza uczniów do samodzielnej działalności poznawczej, kształtuje ich zainteresowania, zaspokaja potrzeby, wdraża do samokształcenia, stymuluje grupowe formy pracy i tym samym sprzyja wszechstronnemu ich rozwojowi. Celom tym służyć mają przede wszystkim

częste i bezpośrednie kontakty z rzeczywistością społeczną i kulturową, łączenie nauki w szkole z nauką poza jej murami, wiązanie nauki z pracą, korzystanie z pomocy nauczycieli nieprofesjonalnych, a także rodziców.

Odwołując się do pedagogiki C. Freineta przywołuję zasady działania, postrzeganie człowieka, jego wrażliwość estetyczną, społeczną, moralną, językową. Wartości te można ująć następująco:

- zauważanie wielkiej wrażliwości dziecka;
- wychowanie przez intensywny kontakt ze światem (zajęcia w muzeum, bibliotece, archiwum);
- naruszenie systemu klasowo-lekcyjnego; organizacja pracowni dostosowanych do potrzeb rozwojowych uczniów;
- opracowanie zasad indywidualnego i zespołowego funkcjonowania uczniów;
- wypracowanie nowych form i funkcji kontroli i samokontroli, oceny i samooceny (m.in. karty pracy);
- akceptacja poszukiwania i błędzenia, dziecięcych błędów, omyłek i niepowodzeń;
- bogactwo i innowacyjność technik codziennej pracy, współtworzonych przez uczniów;
- progresywność działań i efektywna ich strukturalizacja (np. w długofalowym toku wielokrotnego opracowywania różnych elementów treści i formy wypracowania, pisemna praca końcowa jako wynik kilkutygodniowych działań „wycinkowych”);
- funkcjonalne podejście do przyswojonej wiedzy; zapobieganie jej marnotrawstwu, umiejętne wykorzystywanie prac uczniowskich, klasowych, książek, gazetek itd. w dalszym uczeniu się własnym oraz w pracy zaprzyjaźnionych klas, zespołów, kół zainteresowań.

W myśl przywołanych wartości nauczyciel ma być przewodnikiem, ma pomóc uczniowi wejść w rolę odkrywcy poszukującego wiedzy umożliwiającej zrozumienie otaczającej rzeczywistości w powiązaniu z historią, ma nauczyć dostrzegać związki przyczynowo-skutkowe między najważniejszymi wydarzeniami i procesami historycznymi, a także ukazać różnorodne przykłady wpływu przeszłości na współczesność.

Cele szczegółowe kształcenia i wychowania

Zainicjowana 1 września 2009 r. reforma programowa wprowadza nowy sposób nauczania historii na II etapie edukacyjnym. Ma nie tylko poprawić efekty kształcenia –

a tym samym zapewnić młodzieży dobry start w dorosłość – ale też określić minimalny akceptowalny poziom wykształcenia. Temu drugiemu celowi służy sformułowanie w podstawie programowej wiadomości oraz umiejętności zdobywanych przez uczniów na kolejnych etapach edukacji w języku wymagań ogólnych i szczegółowych.

Według autorów reformy edukacji rolą szkoły podstawowej jest wprowadzenie ucznia w świat wiedzy przy jednoczesnej dbałości o jego harmonijny rozwój intelektualny, etyczny, emocjonalny, społeczny i fizyczny. Zgodnie z przyjętymi założeniami kształcenie w szkole podstawowej powinno być tak zorganizowane, aby umożliwić uczniowi opanowanie podstaw wiedzy, gdyż – zgodnie z zasadą kumulatywności – będą one stanowić fundament, na którym oprze się proces kształcenia na kolejnych etapach edukacyjnych. *Celem nauczania historii i społeczeństwa w szkole podstawowej jest więc zapoznanie ucznia z najważniejszymi zagadnieniami historycznymi oraz zagadnieniami dotyczącymi funkcjonowania społeczeństwa i państwa.*

W programie wyszczególniono płaszczyzny, którym przyporządkowano cele szczegółowe kształcenia i wychowania osiąmane w toku trzyletniej edukacji.

Rozwijanie zainteresowania przeszłością

Uczeń:

- ma podstawowy zasób wiadomości na temat faktów, zasad, teorii i praktyki, dotyczących przede wszystkim tematów i zjawisk bliskich doświadczeniom uczniów;
- zdobył umiejętności wykorzystywania posiadanych wiadomości podczas rozwiązywania problemów i wnioskowania przyczynowo-skutkowego;
- czytania ze zrozumieniem w kontekście wykorzystywania i przetwarzania tekstów w zakresie umożliwiającym zdobywanie wiedzy;
- wykorzystuje myślenie matematyczne do analizowania danych przedstawionych w formie tabel, wykresów, schematów, posługuje się zapisem rzymskim przy określaniu wieku, tysiąclecia;
- formułuje wnioski oparte na własnej wiedzy i obserwacjach empirycznych, posługuje się poznanymi pojęciami;
- wykorzystuje i porządkuje informacje z różnych źródeł, w tym z zasobów biblioteki oraz z zastosowaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych;

- stara się myśleć chronologicznie z naciskiem na dostrzeganie relacji pomiędzy przeszłością a współczesnością oraz dziejami powszechnymi, narodowymi i lokalnymi;
- określa wydarzenia w czasie i przestrzeni z wykorzystaniem linii chronologicznej i mapy, oblicza upływ czasu i posługuje się określeniami: era, tysiąclecie, wiek, dekada, rok, okres p.n.e., okres n.e.;
- łączy fakty w związki przyczynowo-skutkowe;
- analizuje proste materialne źródła historycznych (ilustracje, malarstwo, sztuka, architektura);
- tworzy narrację historyczną z uwzględnieniem pojęcia czasu, przestrzeni, ciągłości, zmiany;
- analizuje proste teksty źródłowe poprzez formułowanie pytań i konstruowanie odpowiedzi oraz wyszukiwanie informacji;
- podejmuje próby argumentowania swojego stanowiska;
- twórczo wykorzystuje materiały zgromadzone podczas doświadczeń poszukujących do opracowania własnych albumów, portfolio, plansz.

Kształtowanie poczucia przynależności do grupy społecznej

Uczeń:

- przyjmuje postawy warunkujące sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie;
- jest przygotowany do uczestnictwa w kulturze i jej właściwego odbioru;
- sprawnie komunikuje się w języku ojczystym z zachowaniem zasad kultury języka, m.in. poprzez tworzenie krótkich wypowiedzi na temat wydarzeń, postaci, zachodzących procesów społecznych, zadawanie pytań i poszukiwanie na nie odpowiedzi w kontekście aktualnej problematyki społecznej;
- jest tolerancyjny i ma szacunek do innych ludzi;
- rozumie, dlaczego konkretne działania prowadzą do negatywnych lub pozytywnych zachowań;
- jest kreatywny, podejmuje inicjatywy, tworzy, działa, logicznie myśli i wnioskuje;
- rozwija umiejętności uczenia się: odkrywa i rozwija zainteresowania, jest przygotowywany do dalszej edukacji.

Kształtowanie świadomej postawy patriotycznej i obywatelskiej

Uczeń:

- interesuje się historią Polski oraz dziejami własnej rodziny;
- planuje, organizuje, dzieli się zadaniami, podejmuje odpowiedzialności i buduje właściwe relacje w zakresie efektywnego współdziałania w zespole, pełnienia różnych funkcji;
- skutecznie porozumiewa się w różnych sytuacjach, prezentuje własny punkt widzenia i bierze pod uwagę poglądy innych, formułuje komunikaty;
- przestrzega podstawowe zasady moralne oraz wartości takie jak dobro, prawda, sprawiedliwość;
- uświadamia sobie konsekwencje działań w określonych sytuacjach;
- zna i rozumie losy narodu i państwa polskiego w różnych dziedzinach życia społecznego;
- identyfikuje elementy krajobrazu kulturowego.

III. Treści kształcenia i szczegółowe osiągnięcia ucznia

Treści programowe zostały podzielone zagadnieniami oddzielnie dla każdej klasy szkoły podstawowej. Ich realizacja odbywa się w trzyletnim cyklu, przy założeniu, że w klasach IV i V uczniowie mają jedną godzinę historii i społeczeństwa tygodniowo, a w klasie VI – dwie godziny. Proponowana siatka godzin dla przedmiotu wynika z przekonania, że trudniejsze treści społeczne powinny być realizowane w klasie VI, kiedy rozwój psychofizyczny dziecka osiągnie poziom umożliwiający mu pełne zrozumienie złożoności omawianych na lekcjach zjawisk i procesów.

* Treści wykraczające ponad podstawę programową

KLASA IV

Komponenty tematyczne	Numer z podstawy	Osiągnięcia ucznia	Przykładowe tematy
Historia jako dzieje	8.1	odróżnia historię rozumianą jako dzieje, przeszłość od historii rozumianej jako opis dziejów przeszłości; /wyjaśnia pojęcie historia/	Wakacyjne przygody to jeszcze nie historia! Scholaris: Karta pracy ucznia: „Co to jest historia? – gwiazda skojarzeń”
	8.2	wyjaśnia, na czym polega praca historyka;	
	8.3	podaje przykłady różnych źródeł historycznych i wyjaśnia, dlaczego należy je chronić. /wyjaśnia pojęcie źródła historyczne, dokonuje podziału źródeł historycznych, potrafi wyjaśnić dlaczego należy dotrzeć do wszystkich możliwych źródeł historycznych/	Sięgnijmy do wszystkich źródeł historycznych
	8.1	odróżnia historię rozumianą jako dzieje, przeszłość od historii rozumianej jako opis dziejów przeszłości; /wyjaśnia pojęcia archeologia, wykopaliska, przedstawia źródła odkrywane podczas prac wykopaliskowych, wyjaśnia powiązania między historią i archeologią jako naukami pokrewnymi./	Zabawa w archeologa Scholaris: Karta pracy ucznia: „Ziemia księgą przeszłości. Pielęgnowanie i ochrona zabytków”

	8.3	podaje przykłady różnych źródeł historycznych i wyjaśnia, dlaczego należy je chronić. /wyjaśnia i posługuje się pojęciami: zabytki, muzeum, eksponaty, skanseny, opisuje zadania muzeum, przedstawia różnorodne formy ochrony zabytków.	W muzealnych salach
Refleksja nad sobą i otoczeniem społecznym	1.1	wyjaśnia, w czym wyraża się odmienność i неповtarzalność każdego człowieka; /wyjaśnia pojęcie społeczeństwo/	Ludzie są naprawdę różni
	1.2	podaje przykłady różnorodnych potrzeb człowieka /biologiczne i psychiczne/ oraz sposoby ich zaspokajania;	
	1.3	wyjaśnia znaczenie rodziny w życiu oraz wskazuje przykłady praw i obowiązków przysługujących poszczególnym członkom rodziny;	Rola członków rodziny
	1.4	wyraża opinię na temat kultywowania tradycji i gromadzenia pamiątek rodzinnych; /opisuje swoją pamiątkę rodzinną/	W kufrze babci czyli o rodzinnych pamiątkach
	1.5	charakteryzuje społeczność szkolną, z uwzględnieniem swoich praw i obowiązków;	Szkoła – mój drugi dom
	1.6	podaje przykłady działań samorządu uczniowskiego w swojej szkole;	Samorządność w szkole
	1.7	tłumaczy, odwołując się do przykładów, na czym polega postępowanie sprawiedliwe;	Czym jest sprawiedliwość?
	1.8	wyjaśnia, w czym przejawia się uprzejmość i tolerancja;	
	1.9	podaje przykłady konfliktów między ludźmi i proponuje sposoby ich rozwiązywania.	Recepta na konflikt

„Mała Ojczyzna”	2.1	opisuje swoją „małą Ojczyznę” /wyjaśnia pojęcia: rodzina, ród, genealogia, tradycja; opowiada swoją małą historię uwzględniając chronologicznie najważniejsze wydarzenia w swoim życiu/, uwzględniając tradycję historyczno-kulturową i problemy społeczno-gospodarcze;	Mała Ojczyzna oglądana młodym okiem
	2.2	zbiera informacje o rozmaitych formach upamiętniania postaci i wydarzeń z przeszłości „małej Ojczyzny”; /wskazuje zasłużoną postać ze swojego regionu/	Bohater mojego regionu
Ojczyzna	3.1	wymienia i tłumaczy znaczenie najważniejszych świąt narodowych, symboli państwowych i miejsc ważnych dla pamięci narodowej; /wyjaśnia na czym polega patriotyzm/	Symbole naszego kraju Scholaris: Prezentacja multimedialna: „Polskie symbole narodowe”
	3.2	wskazuje na mapie i opisuje główne regiony Polski;	Palcem po mapie Polski
	3.3	wymienia mniejszości narodowe i etniczne żyjące w Polsce i na wybranych przykładach opisuje ich kulturę i tradycje oraz wymienia miejsca największych skupisk Polaków na świecie.	
Fundamenty Europy	9.1	wyjaśnia znaczenie wynalazku pisma dla wspólnoty ludzkiej; /wyjaśnia pojęcie pismo, posługuje się słowami: pismo obrazkowe, klinowe, hieratyczne oraz hieroglify, wymienia materiał pisarski,/	Od tabliczki glinianej do klawiatury komputera
	5.2	opisuje różne grupy społeczne, wskazując ich role w społeczeństwie	Grecja i jej mieszkańcy

			Scholaris: Prezentacja multimedialna: „Osiągnięcia starożytnej Grecji”
9.2	opisuje życie w Atenach peryklejskich, używając pojęć: /miasta – państwa, demokracja, agora, Sparta,/ teatr, filozofia, bogowie olimpijscy (Zeus, Atena, Apollo), mity (Herakles, Odyseusz), olimpiada; /architektura i rzeźba, demokracja ateńska, kultura starożytnych Greków/		Z biurem podróży na Olimp Scholaris: Prezentacja multimedialna: „Na Olimpie, czyli o bogach greckich”
5.2	opisuje różne grupy społeczne, wskazując ich role w społeczeństwie		Mieszkańcy Rzymu Scholaris: Prezentacja multimedialna „Osiągnięcia starożytnych Rzymian”
9.3	charakteryzuje osiągnięcia Rzymu, używając pojęć i terminów: prawo rzymskie, drogi, wodociągi; /znaczenie wyrażenia „wszystkie drogi prowadzą do Rzymu”/		Kultura Rzymu Scholaris: Prezentacja multimedialna „Dziedzictwo starożytności”,
9.4	opisuje narodziny chrześcijaństwa i jego rozpowszechnianie w czasach starożytnych.		Początki chrześcijaństwa

Mnisi	11.1	opisuje klasztor średniowieczny i tryb życia mnichów, używając pojęć: zakon, reguła, ubóstwo;	Echo modlitwy w klasztorach korytarzach
	11.2	charakteryzuje postać św. Franciszka z Asyżu.	
Rycerze	12.1	charakteryzuje zamek średniowieczny i jego mieszkańców; /wskazuje elementy obronne zamku/	U bram zamku rycerskiego Scholaris: Prezentacja multimedialna „Na zamku rycerskim. O zamku, rycerzach i ich zajęciach”
	12.2	opisuje charakterystyczne cechy wzoru osobowego średniowiecznego rycerza. /wymienia słynnych polskich rycerzy, np. Zawiszę Czarnego/	
Mieszczanie	13.1	opisuje miasto średniowieczne, używając pojęć: kupiec, rzemieślnik, cech, burmistrz, samorząd miejski, rynek, mury miejskie;	Jesteśmy mieszkańcami średniowiecznego miasta
	13.2	porównuje warunki życia w mieście średniowiecznym i współczesnym. opisuje warunki życia na wsi średniowiecznej;	
Chłopi	14.1	opisuje warunki życia na wsi średniowiecznej;	Pod strzechą wiejskiego domu średniowiecznego
	14.2	porównuje życie chłopca z życiem rycerza i mieszczanina.	
Państwo polskie za Piastów	10.1	opowiada legendy o Piaście i Popielu oraz Lechu, Czechu i Rusie, a także rozpoznaje cechy charakterystyczne legendy; /wyjaśnia pojęcia: ojczyzna, naród, plemię, legenda, podanie, przedstawia pochodzenie nazwy Polska, wymienia legendy polskie / np. o Piaście, o Popielu, o Lechu/	Legendarne początki państwa polskiego Scholaris: Scenariusz lekcji „Legendarne początki państwa polskiego”,
	10.2	wskazuje na mapie Gniezno i państwo Mieszka I;	

			Filmy wideo/animacje „Legenda o Lechu”, „Legenda o Popielu i Piaście”
	10.3	opisuje panowanie Mieszka I, umiejscawiając je w czasie i używając pojęć: plemię, gród, drużyna, książę; /wymienia przyczyny i skutki przyjęcia chrztu przez Mieszka I/	Jak to za Mieszka I było...
	10.2	wskazuje na mapie Gniezno i państwo Mieszka I;	
	10.4	opowiada historię zjazdu gnieźnieńskiego, uwzględniając postacie: św. Wojciecha, Bolesława Chrobrego i Ottona III; / wyjaśnia znaczenie zjazdu gnieźnieńskiego dla rozwoju chrześcijaństwa w Polsce, zaznacza na osi czasu daty: zjazdu gnieźnieńskiego i koronacji Bolesława Chrobrego/	Korona na głowę pierwszego króla Scholaris: Filmy wideo/animacje „Zjazd Gnieźnieński” Karta pracy ucznia „Zjazd gnieźnieński i jego znaczenie”
*Polska w okresie rozbicia dzielnicowego		zna postanowienia testamentu Bolesława Krzywoustego, wie dlaczego Bolesław Krzywousty spisał testament, wie jaki władca zjednoczył ziemie polskie;	Testament Bolesława Krzywoustego
Państwo polskie za Piastów	10.5	wskazuje na mapie Kraków i państwo Kazimierza Wielkiego, umiejscawiając je w czasie;	Rozmowy o Kazimierzu Wielkim podczas uczyty u Wierzyńka
	10.6	opowiada o panowaniu Kazimierza Wielkiego, z uwzględnieniem powstania Akademii Krakowskiej i uczyty u Wierzyńka.	

			Scholaris: Prezentacja multimedialna „Kazimierz Wielki – ostatni Piast na tronie Polski. Reformy i dokonania. Scholaris: Karta pracy „Polska piastowska – powtórzenie wiadomości

KLASA V

Komponenty historyczne	Numer z podstawy	Osiągnięcia ucznia	Tematy
Odkrycie Nowego Świata	15.1	umieszcza Krzysztofa Kolumba i jego pierwszą odkrywczą wyprawę w czasie i w przestrzeni; /wymienia przyczyny podejmowania przez Europejczyków dalekich podróży, wskazuje na mapie: trasy podróży: Krzysztofa Kolumba, Ferdynanda Magellana/	Na pokładzie okrętu Krzysztofa Kolumba
	15.2 15.3	opisuje odkrycie Krzysztofa Kolumba, używając pojęć: karawela, Nowy Świat, Indianie, broń palna; wymienia następstwa wypraw odkrywczych dla Europy i dla Ameryki.	Co widać za burtą statku Krzysztofa Kolumba? Scholaris: Scenariusz lekcji: ”Nowy świat i jego odkrycie”
Mikołaj Kopernik i jego odkrycie	16.1 16.2	opowiada o życiu Mikołaja Kopernika, używając pojęć: uczony, astronom, odkrycie naukowe; opisuje i umieszcza w czasie odkrycie Mikołaja Kopernika, wyjaśniając, co znaczy powiedzenie: „Wstrzymał Słońce, ruszył Ziemię”.	„Wstrzymał Słońce, ruszył Ziemię”
Jadwiga i Jagiello	17.1 17.2	wskazuje na mapie Wielkie Księstwo Litewskie; wyjaśnia przyczyny unii polsko-litewskiej;/zna pojęcie unia personalna/	Porozumienie Polski i Litwy

	17.3	charakteryzuje osobę Jadwigi i wymienia jej zasługi dla kultury polskiej;	Królowa Jadwiga Scholaris: Karta pracy ucznia „Królowa Jadwiga i unia w Krewie”
	17.4	opowiada o przyczynach i skutkach bitwy pod Grunwaldem /1410, wie kto dowodził wojskami polskimi: Władysław II Jagiełło oraz wojskami zakonu krzyżackiego: Ulrich von Jungingen/	Miecze Grunwaldu
Dwór Jagiellonów	18.1	Uczeń opisuje życie dworskie na Wawelu w okresie panowania Zygmunta, używając pojęć: dwór, pałac, komnata, arras.	Tajemnice komnat wawelskich
Polski szlachcic	19.1	charakteryzuje obowiązki szlachcica wobec państwa, używając pojęć: sejm, sejmik, pospolite ruszenie;/przywilej/	Polski szlachcic
	19.2	opisuje działalność gospodarczą polskiej szlachty, używając pojęć: folwark, pańszczyzna, kmiecie, spichlerz, spław rzeczny – Wisłą do Gdańska.	Na folwarku szlacheckim
Rzeczpospolita Obojga Narodów	20.1	wyjaśnia, na czym polegała unia lubelska i wskazuje na mapie Rzeczypospolitą Obojga Narodów;	Rzeczpospolita Obojga Narodów
	20.2	opisuje, w jaki sposób dokonywano wyboru króla, używając pojęć: elekcja, pole elekcyjne, koronacja.	
Spółczesność	5.2	opisuje różne grupy społeczne, wskazując ich role w społeczeństwie /przedstawia różnice między stanami, dotyczące zajęć, trybu życia, strojów/	Styl życia szlachcica

			Scholaris: Prezentacja multimedialna „Jak się ubierał polski szlachcic?”
Rzeczpospolita w XVII w.	21.1	sytytuje w czasie i omawia wydarzenia potopu szwedzkiego, z uwzględnieniem obrony Częstochowy i postaci Stefana Czarnieckiego; /zna daty 1655 r., 1672 r., 1683, wie jaką rolę odegrał Stefan Czarniecki w czasie potopu szwedzkiego/	Szwedzi zalewają Polskę...
	21.2	sytytuje w czasie i opisuje wyprawę wiedeńską Jana III Sobieskiego, używając pojęć: oblężenie, odsiecz, sułtan, husaria, /wyjaśnia znaczenie zwycięstwa Jana III Sobieskiego w bitwie pod Wiedniem, wskazuje na mapie państwa, z którymi Rzeczpospolita w XVII w. prowadziła wojny/	Jan III Sobieski z odsieczą
Upadek I Rzeczypospolitej	22.1	podaje przykłady naprawy państwa polskiego za panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego, z uwzględnieniem Konstytucji 3 maja; /zna pojęcia: liberum veto, sejm skonfederowany, konstytucja,/	Wiwat Maj! 3 Maj!!!
	22.2	omawia i sytytuje w czasie wydarzenia powstania kościuszkowskiego, używając pojęć: naczelnik powstania, przysięga Kościuszki, kosynierzy; /wymienia przyczyny wybuchu powstania kościuszkowskiego/	U boku Kościuszki
	22.3	wyjaśnia, w jakich okolicznościach doszło do upadku państwa polskiego, podaje datę III rozbioru /uzasadnia, że upadek Rzeczypospolitej był procesem długotrwałym, uczeń oblicza upływ czasu między rozbiorami, umieszcza daty na osi czasu 1772, 1793, 1795, wie jakie państwa dokonały rozbiorów/	Nastał smutny czas rozbiorów

Formy walki o niepodległość	23.3	omawia, na wybranym przykładzie, walkę o język polski w nauczaniu /opisuje sytuację Polaków pod poszczególnymi zaborami/	W obronie polskości
* Formy walki o niepodległość		opowiada kiedy powstały Legiony Polskie we Włoszech 1797, wie jaką rolę odegrał Napoleon w utworzeniu Księstwa Warszawskiego;	Polacy walczą o wolność
Formy walki o niepodległość	23.1 23.2	umiejscawia w czasie powstanie listopadowe i powstanie styczniowe; wymienia cele walki powstańców oraz przykłady represji zastosowanych wobec społeczeństwa po przegranych powstaniach; /zna główną przyczynę wybuchu powstania, zna daty: 1830, 1831, zaznacza na taśmie czasu datę powstania narodowego/	Wokół powstania listopadowego
	23.1 23.2	umiejscawia w czasie powstanie listopadowe i powstanie styczniowe; wymienia cele walki powstańców oraz przykłady represji zastosowanych wobec społeczeństwa po przegranych powstaniach; /zna datę 1863, zaznacza na taśmie czasu datę powstania narodowego, analizuje przyczyny klęski powstań/	O co walczyli powstańcy w 1863r?
	23.4	zbiera z różnych źródeł informacje o zasługach dla rozwoju kultury polskiej: Jana Matejki, Stanisława Moniuszki, Henryka Sienkiewicza i Stanisława Wyspiańskiego. /wyjaśnia dlaczego Polacy podejmowali próby ratowania tożsamości i bytu narodowego/	Na ratunek polskości!
Życie na emigracji	24.1 24.2	wskazuje na mapie państwa, które przyjęły najwięcej emigrantów z ziem polskich; rozdziela emigrację polityczną i zarobkową;	Los polskiego emigranta

	24.3	zbiera z różnych źródeł informacje o zasługach dla kultury polskiej: Fryderyka Chopina, Adama Mickiewicza, Marii Skłodowskiej-Curie, Heleny Modrzejewskiej.	Wielcy twórcy kultury polskiej
Miasto przemysłowe	5.1	wyjaśnia znaczenie pracy w życiu człowieka i dostrzega jej społeczny podział	Wynalazki, które zmieniły świat
	25.1	opowiada o rozwoju uprzemysłowienia w XIX w., używając pojęć: maszyna parowa, kolej żelazna, statek parowy, silnik elektryczny, telegraf, fabryka; /omawia wpływ osiągnięć naukowo – technicznych na warunki życia ludzi/	
	25.2	wskazuje na mapie najbardziej uprzemysłowione miasta na ziemiach polskich;	Przemysł na ziemiach polskich
	25.3	rozdziela rzemieślnicze i fabryczne (maszynowe) formy produkcji;	
25.4	opisuje warunki pracy w XIX-wiecznej fabryce. /opisuje bardzo ciężkie warunki pracy/	Tak toczyła się praca w fabrykach	

Klasa VI

Komponenty historyczne	Numer z podstawy	Osiągnięcia ucznia	Tematy
*I wojna światowa		zna przyczyny wybuchu I wojny światowej, rozumie pojęcia: państwa centralne, ententa, komunizm, bolszewizm, wymienia przyczyny wybuchu rewolucji w Rosji;	Co warto wiedzieć o I wojnie światowej?
Odrodzenie państwa polskiego	26.2 26.3	wymienia czynniki decydujące o odzyskaniu niepodległości przez Polskę; zbiera informacje o zasługach dla państwa polskiego Józefa Piłsudskiego i Romana Dmowskiego./zaznacza na taśmie czasu datę odzyskania przez Polskę niepodległości, rozumie działalność Polaków w latach I wojny światowej dla odzyskania niepodległości/	W obronie niepodległości
	26.1	wskazuje na mapie granice II Rzeczypospolitej oraz wymienia jej sąsiadów; /zna pojęcie: plebiscyt, zna przyczyny wybuchu powstań: wielkopolskiego i śląskich/	Walka o granice Polski Scholaris: Ćwiczenia interaktywne „Powstanie Wielkopolskie 1918 – walka o włączenie Wielkopolski do odrodzonej Polski”

	26.1	wskazuje na mapie granice II Rzeczypospolitej oraz wymienia jej sąsiadów; /przyczyny wojny polsko-rosyjskiej, znaczenie cudu nad Wisłą, opowiada na podstawie mapy, jak ukształtowały się granice Polski./	Cud nad Wisłą
Polska w okresie II wojnie światowej	27.1	wskazuje na mapie państwa, które dokonały agresji na Polskę; /uczeń orientuje się kiedy i w jaki sposób Polska została zaatakowana/	Tragiczny wrzesień Scholaris: Prezentacja multimedialna „II wojna światowa. Kampania wrześniowa”
	27.2	podaje charakterystyczne cechy polityki Stalina i Hitlera wobec własnych społeczeństw i państw podbitych; /wskazuje różnice między państwem demokratycznym a rządzonym przez dyktatora, zna pojęcia dyktator, komunizm, przedstawia działania dyktatora zmierzające do ograniczenia wolności jednostki/	Agresywna polityka Stalina
	27.2	podaje charakterystyczne cechy polityki Stalina i Hitlera wobec własnych społeczeństw i państw podbitych; /zna pojęcia dyktator, faszyzm, nazizm, kanclerz, swastyka, policja polityczna, obóz koncentracyjny, przedstawia działania dyktatora zmierzające do ograniczenia wolności jednostki/	Piekło na ziemi!

Polska w okresie II wojny światowej	27.3	charakteryzuje życie ludności na okupowanych terytoriach Polski, z uwzględnieniem losów ludności Żydowskiej; /omawia formy terroru stosowane wobec ludności żydowskiej/	Człowiek człowiekowi wilkiem
	27.4	omawia formy oporu społeczeństwa wobec okupantów; /wyjaśnia pojęcia: sabotaż, dywersja/	Jak walczone z okupantem?
	27.5	opisuje postawę ludności cywilnej i żołnierzy powstańczej Warszawy /wie kiedy doszło do wybuchu powstania/	W obronie stolicy
Problemy ludzkości	7.5	wyjaśnia na przykładach przyczyny i następstwa konfliktów zbrojnych na świecie	Skutki konfliktów zbrojnych
Polska Rzeczpospolita Ludowa	28.1	wskazuje na mapie granice Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i wymienia jej sąsiadów;	Nadszedł dzień zwycięstwa
Polska Rzeczpospolita Ludowa	28.2	opowiada o Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, używając pojęć: odbudowa zniszczeń wojennych, awans społeczny i likwidacja analfabetyzmu, planowanie centralne, zależność od ZSRR, dyktatura partii komunistycznej, cenzura, opozycja demokratyczna.	Odbudowa kraju
	28.2	opowiada o Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, używając pojęć: odbudowa zniszczeń wojennych, awans społeczny i likwidacja analfabetyzmu, planowanie centralne, zależność od ZSRR, dyktatura partii komunistycznej, cenzura, opozycja demokratyczna.	Codzienne życie

Solidarność i powstanie III Rzeczypospolitej	29.1	wskazuje na mapie III Rzeczpospolitą i jej sąsiadów;	Polacy walczą o demokrację
	29.2	opisuje powstanie i działania Solidarności, używając określeń: strajk, walka bez przemocy, stan wojenny, „Okrągły Stół”	
	29.3	wyjaśnia, jakie najważniejsze zmiany zaszły w Polsce w 1989 r.	III Rzeczypospolita
Ojczyzna	3.2	wskazuje na mapie i opisuje główne regiony Polski;	Regiony
	3.3	wymienia mniejszości narodowe i etniczne żyjące w Polsce i na wybranych przykładach opisuje ich kulturę i tradycje oraz wymienia miejsca największych skupisk Polaków na świecie.	Mniejszości etniczne w kraju
Spoleczeństwo	5.3	podaje przykłady ważnych problemów współczesnej Polski, korzystając z różnych źródeł informacji (od osób dorosłych, z prasy, radia, telewizji, Internetu).	Współczesne problemy państwa
	1.9	podaje przykłady konfliktów między ludźmi i proponuje sposoby ich rozwiązywania	Konflikty społeczne
Państwo	4.1	wyjaśnia, w czym wyraża się demokratyczny charakter państwa polskiego, używając pojęć: wolne wybory, wolność słowa, wolne media, konstytucja;	Demokracja Scholaris: Filmy wideo/animacje „Demokracja dawniej i dziś”
	4.2	wymienia organy władzy w Rzeczypospolitej Polskiej: parlament, prezydent, rząd, sądy i omawia najważniejszą funkcję każdego z tych organów w systemie politycznym;	Rzeczypospolita Polska

Wspólnota europejska	6.1	Uczeń opowiada o uczestnictwie Polski we wspólnocie europejskiej, używając pojęć: Unia Europejska, europejska solidarność, stosunki międzynarodowe, oraz rozpoznaje symbole unijne: flagę i hymn Unii Europejskiej (<i>Oda do radości</i>). /cele działalności i zadania Unii Europejskiej, korzyści wynikające z przystąpienia Polski do Unii,/	Polska w strukturach europejskich
„Mała Ojczyzna”	2.3	wskazuje na planie miejscowości, siedzibę władz lokalnych i na przykładach omawia zakres działań oraz sposoby powoływania władz.	Rzeczypospolita samorządna
Państwo	4.3	podaje przykłady praw i obowiązków obywateli Rzeczypospolitej Polskiej;	Prawa i obowiązki obywateli
	4.4	omawia wybrane prawa dziecka i podaje, gdzie można się zwrócić, gdy są one łamane. /wyjaśnia w jakim dokumencie zostały zebrane prawa dzieci całego świata / Konwencja o Prawach Dziecka, wskazuje organizacje niosące pomoc dzieciom - UNICEF – Fundusz Narodów Zjednoczonych Pomocy Dzieciom, TDP – Towarzystwo Pomocy Dzieciom/	Ja też mam swoje prawa!
Problemy ludzkości	7.1	wyjaśnia, co oznacza powiedzenie: „świat stał się mniejszy” i wskazuje przyczyny tego zjawiska;	Problemy współczesnego świata
	7.2	opisuje i ocenia na przykładach wpływ techniki na środowisko naturalne i życie człowieka;	W dobie techniki
	7.3	wymienia korzyści i niebezpieczeństwa korzystania z mediów elektronicznych;	Mass media
	7.4	opowiada o przejawach nędzy na świecie oraz formułuje własną opinię o działaniach pomocowych podejmowanych przez państwa lub organizacje pozarządowe;	Nędza – jest na świecie?

	7.5	wyjaśnia na przykładach przyczyny i następstwa konfliktów zbrojnych na świecie	Konflikty zbrojne współczesnego świata

IV. Sposoby osiągnięcia celów kształcenia i wychowania

Wiedza i umiejętności, które uczniowie powinni wynieść ze szkoły podstawowej, będą stanowić fundament dla dalszego kształcenia. Dobór sposobów osiągnięcia celów kształcenia i wychowania powinny pomóc uczniowi w przyswajaniu wiadomości historycznych, ich zapamiętaniu i zrozumieniu, stosowaniu w sytuacjach typowych i nietypowych, rozumowaniu przyczynowo - skutkowym, stawianiu pytań, ocenianiu wydarzeń historycznych, poznawaniu sposobów badania przeszłości, a także korzystaniu z różnych źródeł informacji. W tym celu nauczyciel konieczne musi stosować różnorodne strategie i metody edukacyjne. Również musi dostosować je do pracy zarówno z uczniami zdolnymi, jak i z uczniami mającymi (z różnych powodów) problemy w nauce. W pracy z uczniem zdolnym wskazane jest zastosowanie wszystkich rodzajów metod: podających, problemowo- poszukujących oraz aktywizujących. Uczniom, którzy są zainteresowani historią, możemy polecić pisanie dłuższych prac, czytanie opracowań popularnonaukowych, analizowanie tekstów źródłowych, uczestnictwo w kółku zainteresowań oraz udział w konkursach przedmiotowych i historycznych.

Praca z uczniem mniej zdolnym, wymaga od nauczyciela wiele cierpliwości. Przed przystąpieniem do pracy należy ustalić, które z zastosowanych metod i form pozwalają na uzyskanie zadawalających wyników i jakie są przyczyny słabszych wyników ucznia. Niewątpliwie uczniowi mającemu trudności z uczeniem się należy stawiać zadania możliwie najprostsze, po to, aby zainteresować go przedmiotem i umożliwić opanowanie podstawowych wiadomości i umiejętności. Warto jednak zaznaczyć, że dobrze rozumiana indywidualizacja pracy, to nie tylko dostosowanie wymagań i tempa pracy do możliwości różnych uczniów. Równie istotne jest uwzględnienie zainteresowań uczniów i ich wykorzystanie do uczenia się przedmiotu. Zwracamy uwagę na ogromne możliwości, jakie stwarza współczesny arsenał dostępnych pomocy dydaktycznych. Uczniowie o zainteresowaniach informatycznych chętnie będą wykonywać prace związane z pozyskiwaniem informacji w Internecie i ich przetwarzaniem. Bez trudu też będzie można wykorzystać zdolności plastyczne oraz techniczne – to także jest metoda na zainteresowanie i aktywne włączenie słabszych uczniów w proces nauczania. Ważne jednak, by wszystkie prace wymagały nabywania i posługiwania się wiedzą historyczną i społeczną.

1. Przykłady indywidualizacji procesu nauczania i wychowania

Organizacja pracy lekcyjnej powinna zmierzać do tego, aby uczniowie nie wykonywali zadań w sposób mechaniczny. Chodzi o to, aby uczniowie znali cel pracy, jej przeznaczenie oraz mogli korzystać z efektów pracy. Zadania, które formułuje nauczyciel powinny być otwarte i elastyczne. Proponuję przyjąć zasadę, że uczenie się nie może polegać tylko na powielaniu cudzych myśli, korzystaniu z gotowych treści. Dlatego należy stworzyć, takie warunki, aby uczniowie mogli wyrażać własne sądy, ujawniać swe wewnętrzne dążenia i przeżycia np. dzieci mogą samodzielnie wybierać tematy do własnych prac w referatach, projektach. Pomoc nauczyciela powinna polegać na wskazywaniu źródeł informacji, nigdy zaś na podawaniu gotowych odpowiedzi na pytania.

Przykład – jak organizować indywidualną pracę ucznia - na podstawie książki Ewy Filipiak „Rozwijanie zdolności uczenia się. Z Wygotskim i Brunerem w tle”.

Organizowanie indywidualnej pracy ucznia ma miejsce w różnych sytuacjach podczas codziennych zajęć klasy, na przykład w trakcie badań terenowych, podczas ukierunkowanej pracy z uczniem zdolnym, przeprowadzania wywiadów, wizyty w muzeum i tym podobnych. Organizując pracę indywidualną ucznia, ocenia się poziom jego niezależności w planowaniu pracy. Pomocne w tym zakresie będą następujące pytania:

- Czy uczeń potrafi samodzielnie zdefiniować temat pracy, określić problem, wytyczyć zakres projektu?
- Czy umie wskazać źródła wiedzy i określić materiały źródłowe, z których będzie korzystał?
- Czy uczeń jest w stanie zarysować mapę kolejnych kroków uczenia się prowadzących do rozwiązania problemu, realizacji zadania? Czy potrafi wskazać sposoby wyrażania, autoprezentacji zadania, pracy projektowej?
- Czy uczeń umie samodzielnie ustalić realistyczne terminy wykonania pracy i określić jej etapy?

W zależności od stopnia samodzielności i charakteru zadania można wyróżnić trzy grupy uczniów i w związku z tym trzy poziomy, na których organizuje się ich pracę indywidualną:

1. **Poziom wymagający kierowania** – pełna kontrola nauczyciela na każdym z podejmowanych kroków planowania pracy. Nauczyciel pomaga nie tylko w wyborze

tematu, uwzględniając przy tym zainteresowania ucznia, ale także w doborze materiałów pracy, strategii rozwiązania problemu; podpowiada i ustala z uczniem sposoby wyrażenia.

2. **Poziom wymagający współpracy** – nauczyciel wraz z uczniem ustalają kolejne kroki pracy projektowej. Uczeń przedstawia pewne pomysły, ale nie jest pewien sposobów dojścia do ich realizacji. Nauczyciel negocjuje możliwe propozycje rozwiązań, pamiętając o zasadzie Marii Montessori: „pomóż mi to zrobić samemu - nie rób tego za mnie” czy Celestyna Freineta: „dopuszcz dziecko do głosu”.
3. **Poziom całkowicie niezależny** – samodzielny i autonomiczny uczeń mający projekt zadania, wiedzący, czego chce się uczyć, potrafiący zdefiniować zadanie, nad którym pracuje, wskazać szczegółowe etapy, kolejność ich realizacji. Nauczyciel zatwierdza pomysł i projekt, ewentualnie inspiruje ucznia do dalszych poszukiwań, wzbogaca instrumenty wykonania.

Planowanie pracy ucznia obejmuje zatem następujące kroki:

- Określenie, czego uczeń będzie się uczył.

Ustala się cel: czego będę się uczył, nad czym będę pracował - świadomość - motywacja. Na przykład: Na lekcji będę się uczył o zamkach rycerskich, o ich lokalizacji, poznam elementy obronne zamku średniowiecznego, cechy wzoru osobowego średniowiecznego rycerza. Pod koniec zajęć /kiedy już będę „czuł” klimat rycerskiego świata/ wejść w rolę rycerza.

Cele: wiem, potrafię..., chcę się nauczyć - można skorzystać z Tablicy Pytań czy strategii W-CH-N.

- Opisanie, w jaki sposób uczeń wykaże, czego się nauczył – ustalenie form wyrażenia.

Ważne jest tu określenie oczekiwanych form wyrażania i udzielenie uczniowi pomocy w samodzielnym przygotowaniu prezentacji, aby nie tworzyć ryzyka wyręczenia go w tych działaniach przez dorosłych (rodziców, dziadków). Istotne są zatem pomaganie i wspieranie dziecka w poszukiwaniach w działaniach, ale nie chodzi o wykonywanie prac za ucznia. Możliwe formy wyrażania ustalone przez dziecko to na przykład: napiszę sprawozdanie; zbuduję model; przeprowadzę wywiad; przygotuję poster, album, folder; przygotuję prezentację multimedialną; zredaguję opis; ekspresja plastyczna; przygotuję szkic (budynku, elementu...).

- Ustalenie i wymienienie pomocy naukowych, jakich dziecko użyje do rozwiązania problemu/zadania, oraz źródeł informacji.

Każdy uczeń ma do dyspozycji różnorodne źródła zdobywania wiedzy – w zależności od typu zadania, możliwości środowiska, w którym funkcjonuje, świadomości. Jeśli przyjmiemy, że źródłem wiedzy będzie osoba, zadaniem ucznia będzie przeprowadzenie wywiadu. Istotną jest pomoc uczniowi w przygotowaniu kwestionariusza wywiadu, nadzorowanie jego pracy w tym zakresie, przemyślenie pytań, jakie postawi (jakie informacje uzyskam i od kogo, w jaki sposób), i tym podobne kwestie.

- Określenie kolejnych kroków w procesie uczenia (kolejność wykonywania zadań jest wskazana w karcie pracy ucznia).
- Zaplanowanie punktów kontrolnych, na których uczeń otrzyma informację zwrotną od nauczyciela, i sprawdzanie postępów w realizowaniu zadania (ważne w przypadku zadań długoterminowych).
- Ustalenie terminów wykonania pracy (ostateczny termin realizacji zadania, terminy zadań etapowych).
- Wymyślenie czynności kontynuującej wcześniejsze poszukiwania - przedłużenie dotychczasowych poszukiwań lub inspiracja do nowej pracy samodzielnej.

Uczniowie uczą się planować.

Planowanie jest kluczową kompetencją w rozwijaniu umiejętności uczenia. Należy do strategii metapoznawczych. Często mówi się, że planowanie to „myślenie z wyprzedzeniem” (Fisher, 1999b). Planując, uczeń musi podjąć decyzję i namysł nad tym, co będzie wykonywał (jakie zadanie wykona), nad strategiami realizacji zadania, a także nad kontrolą i oceną przebiegu i efektu. W doświadczeniach szkół wykorzystujących w praktyce planowanie pracy jako strategię samoregulacji uczenia sprawdzają się indywidualne plany pracy ucznia. Każdy uczeń wypisuje zadania, które sam się podejmuje wykonać (z danej dziedziny wiedzy/przedmiotu), na specjalnym formularzu lub w specjalnym zeszycie. Nauczyciel dyskretnie ocenia jakość podejmowanych tematów i możliwość ich realizacji. Uczniowie prezentują raporty z wykonanych zadań na forum klasy, odnotowują je także w podsumowaniach semestralnych i rocznych („nad czym pracowałem”, „jak mi to wyszło”).

2. Techniki nauczania C. Freineta

- a. Doświadczenia poszukujące
- b. Sprawności, np.
 - ✓ „Mistrz chronologii”

- ✓ „Archeolog”
- ✓ „Kronikarz”
- ✓ „Odkrywca”
- c. Fiszki autokorektywne
- d. Referaty

3. Metody aktywizujące na lekcjach historii

W dzisiejszych czasach dydaktycznym priorytetem jest zainteresowanie ucznia, wciągnięcie go do swoistej przygody, jaką może być poznawanie historii. Zadanie trudne, ale wykonalne. Wymaga jedynie od nauczyciela zastosowania aktywizujących metod nauczania. Pozwalają one nie tylko rozbudzić w uczniu zainteresowanie przedmiotem czy sprawdzić jego wiedzę. Główną zaletą tych metod polega na doskonaleniu umiejętności przydatnych nie tylko podczas lekcji historii, ale również w codziennym życiu, np. umiejętności wyciągania wniosków, myślenia analitycznego i krytycznego, łączenia zdarzeń i faktów w związku przyczynowo – skutkowe, umiejętności właściwego zachowania się w nowej sytuacji, komunikatywności, kreatywności. Korzyści, które uczeń wyniesie z lekcji „otwartych” jest oczywiście znacznie więcej – tylko od nauczyciela zależy, czy będą one doskonalone i rozwijane.

Każda z tych metod jest świetnym sposobem na zaktywizowanie ucznia i zaangażowanie go w rozwiązywanie omawianego problemu.

a. Drzewko decyzyjne

Jest graficznym przedstawieniem procesu podejmowania decyzji. Metoda ta wymaga dokładnego sprecyzowania problemu, który uczniowie próbują przeanalizować, aby znaleźć dla niego możliwe rozwiązanie. Wytyczną do podjęcia decyzji są wartości i cele, jakie zamierzamy osiągnąć. Drzewko decyzyjne zmusza do logicznego myślenia, przewidywania pozytywnych i negatywnych skutków podejmowanych decyzji. Istotna jest kolejność wypełniania poszczególnych części schematu – zaczynamy od korzenia, w który zapisujemy problem wymagający podjęcia decyzji, następnie na szczycie umieszczamy wartości i cele, które chcemy osiągnąć. Po sprecyzowaniu tej części wypełniamy pień, gdzie wpisujemy możliwe rozwiązania postawionego problemu, a dopiero wówczas określamy, jakie konsekwencje niesie ze sobą każde z nich. Gałęzi konsekwencji powinno być tyle, ile jest możliwych rozwiązań problemu.

b. Ranking diamentowy

Pozwala uczniowi na rozwinięcie umiejętności logicznego myślenia, dokonywania analizy i selekcji informacji oraz systematyzowania ich pod kątem przydatności i ważności. Stosowana jest zazwyczaj w połączeniu z inną metodą – „burzą mózgów”, dzięki której rozwijana jest wyobraźnia historyczna. Uczniowie podają np. przyczyny lub skutki danego wydarzenia historycznego i zapisują swoje pomysły na kartkach samoprzylepnych. Następnie wszystkie propozycje są odczytywane i klasa wspólnie decyduje, w której części diamentu kartki mają zostać przyklepione. W ten sposób powstaje ranking ważności.

c. Projekt

Jest jedną z najciekawszych i najkorzystniejszych dla uczniów metod pracy. Największą jej zaletą jest to, że zaangażowana zostaje cała klasa, przy czym uczniowie mają możliwość wyboru etapu pracy, którego się podejmą, zgodnie ze swymi zdolnościami i upodobaniami. Praca nad projektem ma charakter twórczo – badawczy, pozwala uczniom dokładnie zapoznać się z przedmiotem projektu oraz zrealizować regionalną ścieżkę edukacyjną. Metoda ta umożliwia łączenie wiedzy uczniów z różnych przedmiotów oraz jej dziedzin. Jej interdyscyplinarny charakter stanowi więc dodatkową zaletę projektu.

Projekt powinien być podzielony na kolejne etapy:

- I. definiujący – nauczyciel wraz z uczniami określa temat projektu, jego cele, metody pracy, podział na grupy, zadania poszczególnych zespołów, formę prezentacji, kryteria oceny i termin zakończenia; wszystkie te ustalenia należy zapisać w formie instrukcji;
- II. poszukiwawczy – uczniowie zbierają i systematyzują informacje; konsultują się z nauczycielem, który opiniuje badania;
- III. techniczny – uczniowie dokumentują rezultaty swoich badań w formie makiety, albumu, wystawy;
- IV. prezentacja wyników pracy na forum klasy; dyskusja nad wynikami badań; ocena.

Praca metodą projektu wymaga poświęcenia około 2 jednostek lekcyjnych na jej realizację, z których pierwsza przeznaczona jest na etap I – definiujący, a druga na etap ostatni – prezentację i dyskusję. Etap II i III wymaga od uczniów pracy w terenie, w czasie wolnym. Ewentualnie nauczyciel może pod swoim kierunkiem zorganizować wyjście w teren w celu zebrania materiałów. Na realizację projektu uczniowie powinni mieć około 2 – 3 tygodni.

d. Analiza SWOT

Nazwa metody pochodzi od pierwszych liter angielskich słów oznaczających: Strengths – mocne strony; Weaknesses – słabe strony; Opportunities – szanse; Threats - potencjalne zagrożenia. Technika ta stosowana jest przez wielu przedsiębiorców przed podjęciem decyzji mających zasadniczy wpływ na dalsze losy firmy.

Sprawdza się również podczas pracy na lekcjach historii, zwłaszcza przy tematach związanych z polityką zagraniczną: układami, uniami itp. Pozwala uczniom na dokładne przeanalizowanie podejmowanej decyzji oraz określenie jej możliwych skutków – zarówno pozytywnych, jak i negatywnych. Uczniowie określają mocne strony i szanse, jakie z nich wynikają oraz strony słabe i ewentualne zagrożenia, które mogą być przyczyną niepowodzenia.

e. Mapa semantyczna

Jest graficzną formą zapisu informacji, która może być zastosowana zarówno podczas lekcji rozpoczynających nowy materiał, jak i powtórzeniowych.

Do jej niewątpliwych zalet należy prosty, schematyczny sposób zapisu informacji, przez co stają się one dla ucznia bardziej czytelne i łatwiejsze w przyswojeniu.

Mapa semantyczna zastosowana równocześnie z dyskusją pozwala na usystematyzowanie informacji i ukazanie związków pomiędzy nimi. Metoda ta może być stosowana indywidualnie przez każdego ucznia jako uproszczona forma zapisu notatki z lekcji, ale także jako element pracy zespołowej. Wówczas nauczyciel dzieli klasę na 3 – 4 osobowe grupy i wyznacza każdej problem „do rozwiązania”. Grupa prezentuje efekt swojej pracy na arkuszach papieru, foliogramach lub tablicy (w zależności od dostępnych środków) poprzez dobudowanie rozgałęzień do głównego zagadnienia. Wskazane jest, aby każdy rozwinięty wątek połączony był z wynikającymi z niego problemami tym samym kolorem.

f. Metaplan

Jest plastycznym zapisem dyskusji, w czasie której uczniowie analizują dany problem, próbują przewidzieć jego skutki oraz formułują wnioski. Metodę tą można stosować zarówno podczas pracy w grupach, jak i z całą klasą. Podczas pracy w zespołach uczniowie sami wypełniają schemat metaplanu i wybierają osobę referującą, natomiast podczas pracy całej klasy uczniowie zgłaszają własne propozycje i obserwacje nauczycielowi. Ten ostatni sposób można urozmaicić poprzez rozdanie każdemu uczniowi kilku kartek samoprzylepnych, na

których wypisze on po jednym wniosku w odpowiedzi na pytania: „Jak było?”, „Jak powinno być?”, „Dlaczego nie było tak, jak być powinno?”. Następnie każdy uczeń w odpowiedniej części metaplanu nakleja swoje propozycje. Należy je przedyskutować, po czym klasa wspólnie wyciąga wnioski.

g. Drama

Zadaniem tej techniki jest uczyć poprzez działanie. Dzięki niej uczniowie doskonalą przede wszystkim umiejętności komunikacyjne oraz pracy w grupie, a także wykorzystują swoją kreatywność i emocjonalność. Nie ćwiczą roli, więc muszą być spontaniczni i naturalni, czemu sprzyja odpowiednie przygotowanie sali oraz wprowadzenie klasy w klimat lekcji. Nauczyciel jest nie tylko organizatorem zajęć, ale przeznacza sobie jedną z ról (uczestnika wycieczki, przewodnika...).

Jako technika bogata w formy drama może być stosowana podczas omawiania różnych problemów. Wśród form słownych tej metody wyróżnić można: wywiad, rozmowę, wejście w rolę. Ich zaletą jest atrakcyjność przekazu informacji, wadą zaś to, że czynnie zaangażowana jest tylko określona liczba uczniów, natomiast reszta pełni rolę odbiorców. Technika pozwalająca na zaangażowanie całej klasy jest pisanie listu, przemówienia itp.

h. Gra dydaktyczna

Jest metodą, która pozwala uczniom brać udział w symulowanym zdarzeniu poprzez wcielenie się w rolę jego bohaterów. Uczniowie angażują się emocjonalnie w wyznaczone im zadanie, są kreatywni, ponieważ mają możliwość swobodnej interpretacji swojej roli; sami decydują, co jest w niej istotne. Gra dydaktyczna zmusza uczniów do odnalezienia się w różnych, czasami nieprzewidywalnych sytuacjach, co rozwija ich zdolności adaptacyjne, komunikatywność, a także wyobraźnię.

Metoda ta ułatwia zapamiętywanie i kojarzenie różnych faktów. Występuje w wielu postaciach: quizów z pytaniami, krzyżówek, rebusów, symulacji zdarzeń itp. Może być przygotowana przez uczniów w celu podsumowania jakiegoś działu. Daje im wówczas możliwość sprawdzenia, czy prawidłowo rozumieją pewne pojęcia, czy potrafią w logiczny sposób uzasadnić wydarzenia, wyciągnąć z nich wnioski lub połączyć je w związki przyczynowo – skutkowe.

4. Wycieczki, lekcje muzealne, spotkania

Wycieczki edukacyjne wzbogacają wiedzę uczniów, wzbudzają zainteresowanie historią, kulturą i środowiskiem przyrodniczym regionu, a także kraju. Rozwijają wyobraźnię i skutecznie kształcą postawę lokalnego patriotyzmu. Warto pamiętać, aby organizować je również do lokalnych miejsc pamięci narodowej. Dzieci w szkole podstawowej chętnie podejmą trud opieki nad wybranym miejscem, co warto wykorzystać.

Ciekawe lekcje historii można odbyć w muzeum. Nauczyciel bez trudu znajdzie propozycję realizacji danej problematyki w formie dostosowanej do poziomu uczniów, warto połączyć je z aktywnymi formami pracy.

Warto również organizować spotkania z ciekawymi ludźmi, którzy barwnie przybliżą historię „małej ojczyzny” oraz z samorządowcami.

5. Wykorzystywanie narzędzi edukacji multimedialnej

Pomoce różnego typu – kasyety wideo, płyty CD i DVD, materiały internetowe są obecnie powszechne i łatwo dostępne. Pomoce multimedialne zawierają ciekawe materiały (teksty źródłowe, bogaty wybór źródeł ilustracyjnych, mapy, wykresy, tabele, zadania interaktywne, filmy i animacje), dają nauczycielowi nowe możliwości przekazywania i sprawdzania wiedzy, a przede wszystkim są atrakcyjne dla ucznia. Multimedia stały się niezwykle ważnym elementem zajęć historii w nowoczesnej zreformowanej szkole. Pamiętajmy, że w dobie społeczeństwa informacyjnego korzystanie z różnego typu pomocy multimedialnych i nowoczesnych technologii (m.in. Internetu) oraz swobodne poruszanie się w świecie mediów jest warunkiem wielopłaszczyznowego rozwoju człowieka. Warto jednak najpierw samemu zerknąć i ocenić ich poziom merytoryczny.

6. Praca ze źródłami

Należy położyć nacisk na analizę zjawisk i procesów historycznych, pogłębianie wiedzy i kształcenie umiejętności krytycznego spojrzenia na wiele zagadnień, a także przedstawiania problemów. W tym wypadku należy zwrócić szczególną uwagę na analizę różnego typu źródeł – pisanych i niepisanych. Praca ze źródłami pozwala na kształcenie jednocześnie wielu umiejętności, m.in. myślenia przyczynowo – skutkowego, wyciągania wniosków, formułowania ocen oraz odróżniania ocen od opinii.

7. Metoda problemowa na lekcjach historii i warunki, jakie muszą być spełnione przy jej stosowaniu

Klasyczna metoda problemowa, stosowana w nauczaniu szkolnym, w swych założeniach wywodzi się z deweyowskiej analizy problemu. W Polsce zmodyfikował ją w swych "Zasadach nauczania" B. Nawroczyński. Modyfikacja polegała na uwzględnieniu w metodzie fazy utrwalania zdobytej odpowiedzi oraz zastosowania jej w ćwiczeniach. Metoda ta udoskonalona z kolei w latach 1960- 1970, znalazła szerszy dostęp do szkół polskich, została również szeroko spopularyzowana w innych krajach.

Pomijając różnice zależne od treści kształcenia konkretnego przedmiotu i od kategorii problemów z reguły uwzględnia się w niej cztery istotne momenty:

- Wytwarzanie sytuacji problemowej.
- Formułowanie problemów i pomysłów i ich rozwiązania.
- Weryfikację pomysłów rozwiązania.
- Podporządkowanie i zastosowanie uzyskanych wyników w nowych zadaniach o charakterze praktycznym lub teoretycznym.

Cechą charakterystyczną tej metody jest swoista dominacja interakcji między nauczycielem i uczniami, lecz celem tej interakcji jest uruchomienie sił ucznia, wzbudzenie jego wiary w siebie i nabycie przezeń przekonania, że jest on w stanie rozwiązywać coraz trudniejsze problemy. Jest to więc nie tylko kształcenie, lecz także i wychowanie do umysłowej wolności i moralnej niezawisłości, do harmonii między tym, co się myśli i wie, a tym co się robi na zewnątrz i ujawnia. Jest to wychowanie w takim społeczeństwie, w którym prawda i dobro należą do najwyższej cenionych wartości.

Nauczanie problemowe jako strategia dydaktyczna w kształceniu historycznym zawiera w sobie pojęcie węższe: metody problemowej. Zatem metoda problemowa oznacza sposób nauczania lub uczenia się, którego osnowę stanowi rozwiązywanie przez uczniów zagadnień praktycznych i teoretycznych. Nauczyciel jako organizator pracy tą metodą powinien stworzyć sytuację problemową, na której tle powinny ujawnić się problemy uczniowskie. Nauczyciel winien udzielać uczniom pomocy w formułowaniu i dostrzeganiu tych problemów, organizować niezbędne warunki do samodzielnej pracy uczniów nad rozwiązywaniem problemów i sprawdzaniem tych rozwiązań, kierować procesem systematyzacji i utrwalania zdobytej tą drogą wiedzy.

Do czynności poznawczych uczniów odpowiadających czynnościom dydaktycznym nauczyciela należy dostrzeganie tych problemów, samodzielne ich rozwiązywanie i sprawdzanie poprawności osiągniętych wyników.

Istocie tej metody, czyli stawianiu i rozwiązywaniu problemów może zagrażać mylenie jej i utożsamianie z odmianami metody heurystycznej. Wynika to stąd, że często w praktyce nauczyciele stawiają znak równości między pytaniem a problemem. W rzeczywistości zaś tylko niektóre pytania mają charakter problemów. Problemowy charakter mają pytania o charakterze otwartym, zaczynającym się od: "dlaczego...", jaki związek zachodzi między..., jak doszło do..." itd. Problemowy charakter mają też zadania czy polecenia wymagające od uczniów przeprowadzenia porównań, wykazania analogii, czy też różnic.

Nie można jednak wymagać skuteczności tej metody bez wcześniejszego, systematycznego przygotowania do niej uczniów. Jest to warunek niezbędny, który można realizować już we wczesnym etapie nauczania historii, pracując z tekstem podręcznika, tekstem źródłowym, stosując rozmowę nauczającą, którą w starszych klasach stopniowo należy zmieniać w dyskusję.

Umiejętnie prowadzona dyskusja powinna współtworzyć metodę problemową, stanowić jeden z jej elementów. Warunki, jakie muszą być spełnione przy metodzie problemowej to:

- Sprowokowanie przemyślanej i przygotowanej przez nauczyciela sytuacji problemowej.
- Rozważony, a następnie zasugerowany przez nauczyciela problem próbuje sformułować sam uczeń.
- Nauczyciel ukierunkowuje pracę uczniów na wyodrębnienie w problemie jego części składowych (programowanie tematu).
- Dzieci rozwiązują problem, pokonują trudności dzięki osobistemu zaangażowaniu, wysiłkowi umysłowemu i działaniu.
- Pracę własną uczniów kończy wspólny wysiłek nad uporządkowaniem, podsumowaniem i weryfikacją osiągnięć młodzieży.
- Praca domowa jako zamknięcie rozważań nad problemem wiąże go z całokształtem omawianych na lekcji zagadnień.

Niewątpliwie najtrudniejszym ogniwem w tym procesie jest tworzenie sytuacji problemowych. Wymagają one od nauczyciela niemałych umiejętności i starannego przygotowania się.

Na pewno stworzenie takiej sytuacji jest uwarunkowane doбором odpowiedniego materiału historycznego i sposobami jego wstępnego opracowania. Sytuacje problemowe mogą powstawać podczas analizy tekstów źródłowych, odpowiednich fragmentów literatury historycznej, map, ilustracji, filmów. Wymienione środki oprócz zainteresowania muszą budzić wątpliwości, zwłaszcza przez ich odpowiednie zestawienie, pobudzić do poszukiwania odpowiedzi na zawarte w nich niewiadome, niedomówienia, czy wręcz sprzeczne informacje, zmuszać niejako do wyjaśnienia, odkrywania prawdy historycznej. Już w tym ogniwie może mieć zastosowanie umiejętnie sprowokowana przez nauczyciela dyskusja uczniowska, która wyłoni problem będący później podstawą samodzielnego rozwiązania.

Największą jednak aktywność uczniowie przejawiają na etapie rozwiązywania problemów. Wpływ na efektywność tej fazy lekcji ma w dużym stopniu zasób posiadanej przez młodzież na dany temat wiedzy oraz stopień wdrożenia uczniów do samodzielnego wykonywania zadań wynikających z określonych sytuacji problemowych.

Brak bowiem wyjściowego zasobu wiadomości i umiejętności może uczynić problem w ogóle niezrozumiałym albo zbyt trudnym. Podczas lekcji powtórzeniowych występuje zazwyczaj hipotetyczny sposób rozwiązywania problemów. Uczniowie dochodzą wówczas do nowej, bardziej uogólnionej wiedzy w drodze określonych operacji myślowych, tj. analizy, syntezy, porównywania, abstrahowania posiadanych już wcześniej wiadomości. Natomiast podczas lekcji z nowym materiałem uczniowie rozwiązują problem zapoznając się z nowymi faktami, gromadzą te fakty, uzupełniają luki w dotychczasowej wiedzy za pomocą podręcznika, literatury historycznej, tekstów źródłowych itp.

Najlepszą formą pracy dla metody problemowej jest praca w grupach, choć nie jest to forma konieczna. W dalszym ciągu bowiem dydaktyka uznaje formę nauczania frontального podczas rozwiązywania problemów. Jednak praca w zespołach dobrze przeprowadzona może przynieść nieporównywalnie lepsze efekty. Sprzyja aktywizowaniu uczniów, pobudza ich motywację, a przede wszystkim wpływa na pogłębienie podmiotowego charakteru procesu dydaktycznego. Uczy współdziałania w grupie, organizacji pracy, odpowiedzialności za wykonanie nałożonego zadania. Grupę jako całość cechuje duży krytycyzm i łatwiejsze odrzucanie błędnych sugestii i hipotez. Rozwiązanie problemu w grupie ma najczęściej następujący przebieg:

- Analiza problemu wyrażonego najczęściej w formie pytania lub zadania problemowego.

- Gromadzenie przesłanek do rozwiązania problemu, niekiedy formułowanie hipotezy, gromadzenie danych z różnych materiałów pomocniczych.
- Dyskusja w grupie, rozwiązanie problemu.
- Podsumowanie pracy w grupie, ustalenie formy odpowiedzi.
- Zaprezentowanie wyników pracy nad rozwiązywanym problemem w obliczu całej klasy.

Pracę właściwą uczniów kończyć powinien wspólny wysiłek nad usystematyzowaniem i podsumowaniem zaprezentowanych osiągnięć, a w razie różnic zdań i kontrowersyjnych stanowisk, wspólna ich weryfikacja.

Scharakteryzowany rodzaj prowadzenia lekcji historii jest optymalnym sposobem na rozwijanie sprawności intelektualnych uczniów. Wprawia do samodzielnego dostrzegania i pokonywania trudności, do stawiania pytań i samodzielnego szukania na nie odpowiedzi, do świadomego i celowego wykorzystywania wiedzy, krytycznego ustosunkowania się do niej. I wreszcie pozwala młodym ludziom rozumieć historię jako sztukę poszukiwania prawdy.

8. *Nauczanie przyjazne mózgowi – na podstawie artykułu Marzeny Żylińskiej „Neurodydaktyka, czyli nauczanie przyjazne mózgowi” umieszczonego na stronie www.ore.edu.pl*

Nauczanie przyjazne mózgowi bazuje na ciekawości poznawczej uczniów, wykorzystuje silne strony mózgu, łączy wiedzę czysto kognitywną z emocjami, pozwala uczniom na stawianie hipotez i samodzielne szukanie rozwiązań, nie ogranicza się jedynie do czysto werbalnego przekazu, odwołuje się do wielu modalności i ułatwia łączenie pojedynczych informacji w spójną całość.

Wszystko, co nowe, nieznanne, nietypowe, tajemnicze, nie do końca wyjaśnione, przyciąga naszą uwagę. Za to banalne, zwyczajne i codzienne zjawiska nie pobudzają aktywności sieci neuronalnej, a tym samym nie inicjują procesu uczenia się.

Racjonalnie działający mózg wybiera ze wszystkich bodźców te najważniejsze, mające dla danej jednostki – a więc z jej subiektywnego punktu widzenia – największe znaczenie i kieruje je do dalszej obróbki. Dziś, w społeczeństwie ery wiedzy, gdy zalewani jesteśmy informacyjną lawiną, umiejętność dokonywania selekcji i wyborów również jest jedną z kluczowych kompetencji. Dla nauczyciela oznacza to, że od sposobu wprowadzenia nowego materiału zależy, czy uwaga uczniów skupi się na omawianym fenomenie, czy też na czymś zupełnie innym. Jeśli postawa, głos, mimika, czy sposób mówienia nauczyciela niosą z sobą

informacje, że za chwilę będziemy zajmować się ciekawym i intrygującym zjawiskiem, to jest to dla uczniowskich neuronów sygnał, że rzecz warta jest uwagi. Pierwszym krokiem inicjującym proces uczenia się i prowadzącym do zapamiętania jest skierowanie całej uwagi na wybrany obiekt.

- Po pierwsze zaciekawić

Aby skupić uwagę uczniów na wybranym zagadnieniu, wystarczy zadać intrygujące pytanie, które pobudzi do myślenia i stawiania hipotez. Lekcję historii można zacząć od pytania: „Dlaczego dopiero w 1025 r. a nie w 1000 r. odbyła się koronacja Bolesława Chrobrego?”

Celem nie jest uzyskanie od uczniów poprawnych odpowiedzi, ale zaintrygowanie ich i zainicjowanie w ich mózgach produkcji niezbędnych neuroprzekaźników. Następstwem tworzenia hipotez i prób znalezienia odpowiedzi jest oczekiwanie na ich zweryfikowanie. Uwaga uczniów skierowana zostaje na omawiane zagadnienie, a nauczyciel informuje, że celem lekcji jest znalezienie odpowiedzi na postawione pytania. Teraz istnieją odpowiednie warunki do rozpoczęcia efektywnej nauki.

Na lekcji poświęconej postępom w dziedzinie nauki i techniki, można podać odpowiednie opisy i definicje, sucho i rzeczowo je opisać. Ale nauczyciel mógłby zacząć od pytań o to, kto z uczniów przechodził ostatnio grypę, jak się wtedy czuł, czy mamy lekarstwa przeciwko wirusom, czy potrafimy się przeciwko nim bronić, czy stanowią one dla ludzi poważne zagrożenie. Takie rozpoczęcie lekcji jest niejako zaproszeniem uczniowskich mózgów do pracy, wymaga tak pożądanego odniesienia do posiadanej już wiedzy potocznej, szukania możliwych wyjaśnień, zastanowienia się nad tym, co już wiemy, a czego warto byłoby się dowiedzieć.

Z punktu widzenia pracy mózgu pierwszy sposób prowadzenia lekcji, czyli wyczerpujące, rzetelne, suche podanie wszystkich istotnych informacji przez nauczyciela nie stanowi dla neuronów wielkiej zachęty do aktywności, a konieczność wyuczenia się podanych przez niego informacji odbierana jest zazwyczaj jako mało atrakcyjne, trudne i nieprzyjemne zadanie. Inaczej rzecz się ma z pytaniami, na które nie ma jednoznacznej odpowiedzi i do których można podchodzić z różnych punktów widzenia.

- Co ty o tym sądzisz?

Pytania typu: „A co ty o tym sądzisz?”, „Jakie jest twoje zdanie?” pełnią w edukacji rolę papierka lakmusowego i dużo mówią o wybranym modelu szkolnej kultury. Mózgi uczniów uczą się w szkole nie tylko tego, co jest tematem kolejnych lekcji, ale wyciągają również

wnioski dotyczące sposobu komunikowania się z innymi, rozwiązywania sytuacji konfliktowych, oceny własnych możliwości, strategii prowadzących do sukcesu czy sposobów unikania porażek i problemów.

Jeśli uczeń ma jedynie reprodukować wiedzę, powtarzać to, co powiedzieli i napisali inni, to uczy się w szkole, że on może jedynie „iść po śladzie”, że mądrość jest atrybutem innych. Ale szkoła może uczyć również odkrywania, samodzielnego dochodzenia do prawdy, stawiania hipotez i ich weryfikowania, innymi słowy może rozwijać lub hamować kreatywność i innowacyjne myślenie. Chodzenie po śladzie jest wprawdzie bezpieczne, ale i nudne, a nuda jest największym wrogiem skutecznej nauki, ponieważ niszczy motywację i wygasza aktywność neuronów, które z nudów dosłownie umierają! (Shors, Tracey, J, How to Save New Brain Cells, w: Scientific American, marzec 2009, również: <http://www.infiniteunknown.net/2009/02/22/how-to-save-new-brain-cells-that-are-created-every-day-of-your-life/>, 27.11.2011.) Inaczej rzecz się ma z poszukiwaniem nowej drogi, samodzielnym wytyczaniem śladów. Własną hipotezę uczeń zawsze odnosi do tego, co usłyszał lub przeczytał. Zadania polegające na samodzielnym poszukiwaniu rozwiązania silnie pobudzają sieć neuronalną. Gdy nauczyciel pyta uczniów o ich hipotezy i poważnie traktuje zgłaszane pytania i wątpliwości, gdy interesują go wyrażane przez nich opinie, to jednocześnie przesyła ważną informację: „Jesteś dla mnie ważna/ważny, interesuje mnie, co myślisz.” Z punktu widzenia mózgu ma to ogromne znaczenie i wpływa na osiągnięte przez uczniów wyniki.

- Jak obudzić fascynację

Nauczyciel powinien obudzić w swoich uczniach fascynację i włączyć najsilniejszy mechanizm, jakim jest motywacja wewnętrzna, wtedy celem jest samo poznawanie, a nauka staje się przygodą i przyjemnością. W takim przypadku w mózgu uwalniana jest dopamina określana jako hormon szczęścia, dzięki której poziom motywacji jeszcze się podnosi. Aby rozbudzić w uczniach fascynację, nauczyciel sam musi być zafascynowany przedmiotem, który wykłada. Iskra w jego oku, ton głosu i sposób, w jaki opowiada, stanowią dla innych nie zawsze uświadomiony, ale czytelny przekaz: „To, czym mamy się dziś zajmować, jest niezmiernie ciekawe!” Entuzjazm nauczyciela dzięki mechanizmowi odzwierciedlenia i dostrajania (Bauer, Joachim, Empatia. Co potrafią lustrzane neurony, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2008, str.102.) przenosi się na uczniów. Takie współbrzmienie możliwe jest dzięki neuronom lustrzanym. Sposób przekazywania wiedzy i komunikowania się uruchamia w mózgu cały łańcuch reakcji inicjujących proces uczenia się. Ważną rolę odgrywa tu połączenie wiedzy kognitywnej z pozytywnymi emocjami. Badacze zajmujący się neuronami

lustrzanymi podkreślają, że nasz mózg jest nastawiony na dobre relacje społeczne i w takich warunkach najefektywniej pracuje (Bauer, tamże, str. 127).

Przykłady nauczania przyjaznego mózgowi

Przykładem pozawerbalnego, intuicyjnego wprowadzania nowych pojęć może być lekcja poświęcona panowaniu Bolesława Chrobrego. Nauczyciel zaczyna lekcję od pokazania reprodukcji obrazu przedstawiającego Króla Polski w typowej dla niego, władczej pozie. Po opisaniu ilustracji uczniowie, pracując w parach, sami tworzą tzw. żywe rzeźby. Jedna osoba trzymając w ręku reprodukcję stara się w taki sam sposób ustawić drugą. Model ma się możliwie wiernie wczuć w rolę władcy. Przybiera odpowiednią pozę, patrzy władczym wzrokiem, w ręku trzyma berło, w charakterystyczny sposób układa usta. Uczniowie przyglądając się obrazowi intuicyjnie zaczynają rozumieć istotę władzy i rolę jaką odgrywał król w XI wieku. Ze sposobu, w jaki został przedstawiony potrafią wyciągnąć wiele intuicyjnych wniosków. Po takim wstępie dużo lepiej rozumieją podręcznikowy tekst, wyjaśnienia nauczyciela, bądź też informacje samodzielnie znalezione w Internecie. Słowa łączą się w spójną całość z powstałymi w mózgu obrazami, wyobrażeniami i emocjami, które pojawiły się, gdy powstawały „żywe rzeźby”. Dzięki nim oprócz tradycyjnie wykorzystywanego w typowym, szkolnym nauczaniu, hipokampa, w procesie uczenia się, biorą również udział dużo efektywniejsze struktury korowe. Oznacza to, że zaprezentowana lekcja dużo silniej aktywizuje mózg, a przez to nowe informacje zostają dużo lepiej zapisane w pamięci. Dużo łatwiej zrozumieć i zapamiętać, czym była władza, gdy samemu przybierało się groźną i władcą minę i z góry patrzyło na innych ludzi.

9. Style

By osiągnąć cele kształcenia nauczyciel na pewno powinien znać i uwzględniać w swojej pracy style uczenia się swoich uczniów.

Rozpoznać w nich:

- *sluchowców* – którzy uczą się przez słuchanie, dyskutowanie,
- *wzrokowców* – którzy uczą się patrząc,
- *dotykowców* – łączą zdobywanie informacji ze zmysłem dotyku i emocjami,
- *kinestatyków* – angażujących się aktywnie w proces uczenia się poprzez stymulację, eksperymenty, odgrywanie ról i ruch.

Dzięki takiej diagnozie nauczyciel zdecydowanie trafniej dobierze metody, techniki jak również pomoce naukowe.

Na pewno w pracy z uczniem *wzrokowcem* dobre rezultaty przyniosą metody:

- linia czasu;
- film;
- mapa mentalna;
- wizualne pomoce naukowe (prezentacje multimedialne, foliogramy, ilustracje, reprodukcje);
- fragmenty lekcji „uchwycone” przez kamerę w celu polepszenia pracy uczniów/oglądanie, analiza, wyciąganie wniosków, wdrożenie/;
- tabele, plakaty, plansze, rysunki, gry dydaktyczne autorstwa dzieci.

W pracy z uczniem – *sluchowcem*:

- rozmowy, dialogi, dyskusje, debaty,
- wykorzystanie muzyki w nauczaniu.

W pracy z uczniem – *kinestetykiem*:

- wycieczki edukacyjne (do muzeum),
- ankiety, wywiady, sondaże,
- projekty,
- odgrywanie ról i scenek,
- drama.

W pracy z uczniem – *dotykowcem*:

- wykonywanie modeli, np. zamków, grodów.

10. Scholaris – portal wiedzy dla nauczycieli

Nauczyciel w planowaniu swojej pracy może skorzystać z portalu Scholaris, który gromadzi i udostępnia użytkownikom różnorodne pliki. Są tam zgromadzone scenariusze lekcji, prezentacje multimedialne, filmy, grafiki, karty pracy, testy, sprawdziany, poradniki i wiele innych (korzystać z niej można podczas zajęć lekcyjnych, wszelkiego rodzaju zajęć pozalekcyjnych, a także w procesie kształcenia indywidualnego lub nauki własnej w domu). Zasoby obejmują wszystkie poziomy kształcenie, przedmioty i zajęcia. Dostęp do nich jest bezpłatny i nie wymaga rejestracji na portalu. Użytkownicy mogą wyszukiwać potrzebne materiały przez filtry: przedmiot, typ zasobu lub etap edukacyjny, natomiast po zalogowaniu

do portalu otrzymują dodatkowo osobiste konta, na których mają możliwość budowania własnych zasobów oraz opracowania autorskich lekcji. Zgromadzone zasoby nie tylko przekazują wiedzę teoretyczną z wykorzystaniem różnorodnych technik nauczania, ale rozwijają umiejętność praktycznego wykorzystania nowoczesnych technologii, uczą przeszukiwania i selekcjonowania informacji dostępnych w Internecie, zachęcają do samodzielnego formułowania wniosków oraz doskonałą kompetencje językowe.

Projekt Scholaris – portal wiedzy dla nauczycieli wdraża Ośrodek Rozwoju Edukacji w Warszawie.

V. Kryteria oceniania i metody sprawdzania osiągnięć ucznia

*Oceny szkolne mogą długo ważyć na poczucie własnej wartości
i własnych możliwości człowieka*

(R. I. Arends)

O czym trzeba koniecznie pamiętać?

- Każda ocena szkolna to decyzja o młodym człowieku.
- Oceny mają skutki do końca nieprzewidywalne i czasem bardzo odsunięte w czasie.
- Ocenianie ma silny wymiar wychowawczy.
- Ocenianie jest czynnością etycznie nieobojętną.
- Oceniać trzeba, i trzeba to robić dobrze...

Ważnym elementem oceniania jest podejście do ucznia. Zespół Prezydencki Amerykańskiego Towarzystwa Psychologicznego ogłosił 12 zasad oceniania, które można wykorzystać również w polskiej szkole. Są to *zasady oceniania nakierowanego na ucznia*:

- Zasadniczym celem każdego systemu oceniania uczniów powinno być promowanie rozumnej nauki.
- Ocena powinna skłaniać uczniów do autentycznego wysiłku, umacniać motywację i zaangażowanie w zajęcia.
- Ocena powinna uwierzytelnić i odzwierciedlać uzdolnienia oraz osiągnięcia uczniów w miarę realizacji programu szkolnego.
- Oceny powinny być formułowane w klasie w sposób ciągły, tak aby dostarczyć świadectwa indywidualnego rozwoju uczniów na przestrzeni czasu.
- Strategie, umiejętności i wiedza niezbędne do osiągnięcia ocen celujących powinny się przejawiać w codziennej pracy nad opanowaniem programu nauczania.

- Ocenianie powinno opierać się na logicznych, czytelnych zadaniach, zgodnych z przyjętym programem i zasobem wiedzy dostarczanym przez nauczyciela w klasie.
- Ocenianie powinno być uczciwe i sprawiedliwe dla wszystkich, bez względu na wcześniejsze osiągnięcia, płeć, rasę, język czy kulturę.
- Ocenianie powinno analizować motywacje, postawy i afektywne reakcje uczniów w stosunku do programu nauczania, jak również ich zdolności poznawcze, strategie uczenia się i wiedzę.
- Ocena powinna uwzględniać prezentacje, portfolio i rozmaite dokonania uczniów w celu wszechstronnego zaprezentowania zachowań i osiągnięć.
- Wzorce celujących osiągnięć i systemy oceniania w poszczególnych okręgach powinny powstawać w drodze negocjacji pomiędzy wszystkimi stronami – rodzicami, nauczycielami, kuratorami i uczniami – aby umacniać zgodę, zaangażowanie i poczucie własności u wszystkich głównych zainteresowanych.
- Pomiędzy ocenianą aktywnością i wynikiem oceniania powinien istnieć jasny, zrozumiały i bezpośredni związek.
- Wszystkie oceny powinny służyć za podstawę periodycznych powtórek i korekt dla wszystkich stron procesu i wszystkich odbiorców zawartej w ocenie informacji.

Do kanonu oceniania proponuję wprowadzić ocenianie kształtujące. Budowanie atmosfery uczenia się oznacza rozmowy z uczniami o uczeniu się, o tym, co im pomaga i przeszkadza w realizacji wymagań, ustalenie z rodzicami, jakiego wsparcia oczekują od nich dzieci i nauczyciele. Jest to również wdrażanie zmiany, przez rzetelne informowanie o zasadach oceniania kształtującego. Taka atmosfera wzmacnia w uczniach poczucie własnej wartości, odpowiedzialności za własną naukę, samodzielność w uczeniu się.

Zasady:

1. Sformułowanie celów lekcji i przedstawienie ich w sposób zrozumiały dla ucznia.

Nauczyciel ustalając cele lekcji, powinien dokładnie przemyśleć, czego tak naprawdę w czasie tej lekcji chce nauczyć i dlaczego wybrał właśnie to zagadnienie. Następnie powinien przekazać uczniom te cele w języku dla nich zrozumiałym. Dobrze jest także zastanowić się, co uczeń już wie na dany temat i jak to można wykorzystać.

2. Nauczyciel wraz z uczniami ustala kryteria oceniania.

Na ogół stosujemy kryteria oceniania do sprawdzianów, prac domowych czy kartkówek. W ocenianiu kształtującym kryteria sukcesu są podawane uczniom także do każdej lekcji. Nauczyciel podaje co z tej lekcji uczeń powinien zapamiętać, utrwalić, co będzie decydowało o tym, że cele lekcji zostały osiągnięte. Uczniowie rozumiejący kryteria oceniania wykorzystują je podczas samodzielnej pracy, ponieważ wiedzą, co jest ważne, znają wskaźniki sukcesu. Umieją samodzielnie ocenić własne osiągnięcia i osiągnięcia kolegów. Ocenianie oparte na jasnych, konsekwentnych kryteriach buduje w uczniach i nauczycielu, przez swoją przewidywalność, poczucie bezpieczeństwa. Dostarcza także precyzyjnych informacji o mocnych stronach uczniów i o tym, co wymaga doskonalenia.

3. Nauczyciele i uczniowie powinni rozróżniać ocenę sumującą od kształtującej oraz rozumieć konsekwencje wynikające ze stosowania jednej i drugiej.

Ocena sumująca stosowana jest podczas egzaminów, dużych sprawdzianów, podsumowań i wyrażana jest stopniem szkolnym lub punktami. Ocenia osiągnięcia. Obecny stan prawny, funkcjonowanie systemu kształcenia oraz przekonania i przyzwyczajenia większości nauczycieli, rodziców i uczniów powodują, że ocena sumująca dominuje. Natomiast ocena kształtująca to taka, która towarzyszy procesowi kształcenia i jest wskazówką dla ucznia o tym, co powinien poprawić w swojej pracy.

4. Pytania kluczowe i techniki zadawania pytań

Pytania kluczowe mają charakter problemowy, dotyczą istotnych zagadnień, inspirują uczniów do samodzielnego poszukiwania odpowiedzi, wprowadzają ich w nowe obszary wiedzy. Budują w nich samodzielność i rozwijają ciekawość. Ważna jest umiejętność formułowania pytań, ale bardzo istotna jest też atmosfera, jaką tworzymy zadając te pytania. Powinna ona sprzyjać włączaniu wszystkich uczniów do myślenia.

5. Informacja zwrotna

Jest kluczem do sukcesu ucznia. Prawidłowa informacja zwrotna, taka, która pomoże uczniowi doskonać się, powinna zawierać cztery elementy:

- wskazywać dobre elementy w pracy ucznia;
- pokazać to, co wymaga poprawy, nad czym uczeń musi jeszcze popracować, dawać wskazówki;

→ jak należy to poprawić;

→ dawać wskazówki, w jakim kierunku uczeń powinien pracować dalej.

6. Ocena koleżeńska i samoocena

Ma ona charakter wieloaspektowy, ponieważ samoocena i ocena koleżeńska wymaga rozumienia i stosowania kryteriów oceniania, kształtuje obiektywność i sprawiedliwość, mobilizuje do samodzielności w ocenie własnej pracy oraz kształtuje umiejętność udzielania i odbierania informacji zwrotnej.

Samoocena uświadamia uczniom ich odpowiedzialność za uczenie się. Jeśli nauczymy ucznia oceniać, ile się nauczył i co jeszcze musi zrobić, aby osiągnąć wyznaczony cel, to nie tylko pomożemy mu się uczyć, ale przede wszystkim uczynimy z niego aktywnego uczestnika procesu uczenia.

Program proponuje następujące metody sprawdzania i oceniania osiągnięć uczniów

1. Ocenianiu podlegają :

- odpowiedzi ustne /udział w dyskusji/;
- sprawdziany;
- kartkówki;
- inscenizacje, prezentacje, scenki;
- praca z tekstem źródłowym;
- praca na lekcji:
 - indywidualna,
 - grupowa,
- prace domowe;
- zadania z kart prac;
- sprawności;
- referaty;
- zeszyt przedmiotowy;
- postawa wobec przedmiotu (aktywność);
- inwencja twórcza.

2. Każdy uczeń może otrzymać dodatkowe oceny za:
 - wykonane prace nadobowiązkowe;
 - udział w konkursach.
3. Sprawdziany umiejętności są zapowiedziane na tydzień przed planowanym terminem i poprzedzone lekcją określającą wymagane treści i umiejętności.
4. Jeżeli uczeń opuścił sprawdzian to powinien napisać go w ciągu dwóch tygodni od dnia powrotu do szkoły. Jeśli tego nie uczyni, otrzyma ocenę niedostateczną.
5. Uczeń może poprawić niekorzystną ocenę ze sprawdzianu w ciągu dwóch tygodni od dnia otrzymania tej oceny.
6. Uczeń ma prawo dwukrotnie zgłosić nieprzygotowanie do lekcji (nie dotyczy to sprawdzianów i zapowiedzianych kartkówek).
7. Zapowiedziane z tygodniowym wyprzedzeniem sprawdziany, testy są sprawdzone i oddane w ciągu dwóch tygodni.
8. Sprawdziany, testy, kartkówki są oceniane według procentowych proporcji:

Procenty	Stopnie
0-29%	niedostateczny
30-49%	dopuszczający
50-74%	dostateczny
75-89%	dobry
90-100%	bardzo dobry
powyżej 100%	celujący

9. Kryterium oceny wypowiedzi ustnej:
 - zgodność z tematem;
 - wyczerpanie tematu;
 - zainteresowanie słuchaczy;
 - rzeczowość;
 - poprawność językowa.

Kryteria oceniania

By ułatwić nauczycielowi sprawdzanie osiągnięć szkolnych skonstruowano taksonomię celów nauczania. Rozumie się przez nią „hierarchiczny schemat klasyfikacji celów nauczania, ułatwiający pogrupowanie celów, ujawniający ewentualne braki w ich doborze i sformułowaniu, a także pomagający w definiowaniu czynności ucznia, objętych tymi celami i w dopasowywaniu zadań tekstowych do danych czynności.”(B. Niemierko – Testy osiągnięć szkolnych,, WSiP, Warszawa 1975, s. 173 – 174). Taksonomia ABC B. Niemierki obejmuje ona dwa poziomy celów: wiadomości i umiejętności, a na każdym z nich – po dwie kategorie celów”.

Kryteria	Obszar	Wymagania
Wiadomości	A	Zapamiętywanie wiadomości
	B	Zrozumienie wiadomości
Umiejętności	C	Stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych
	D	Stosowanie wiadomości w nowych (nietypowych) sytuacjach

Stopień spełnienia wymagań programowych nauczyciel ocenia, stosując tradycyjną skalę stopni szkolnych, obrazującą spełnienie wymagań warstwowych dwupoziomowo.

Wymagania podstawowe (wiadomości i umiejętności łatwe i o średniej skali trudności, bezpośrednio przydatne w życiu, konieczne dla kontynuacji procesu edukacyjnego, naukowo pewne). Obszar wymagań podstawowych odpowiada w tabeli literom A (w niewielkim stopniu/częściowo), B i C.

Wymagania ponadpodstawowe (wiadomości i umiejętności trudne do opanowania, rzadko spotykane, skomplikowane; teoretyczne, związane z daną dyscypliną naukową, ważne naukowo). Obszar wymagań ponadpodstawowych obejmuje w tabeli poziomy A, B, C i D. Przy podziale na wymagania podstawowe i ponadpodstawowe nie chodzi o różne rodzaje umiejętności, lecz o stopień ich opanowania.

Przy zastosowaniu kryterium stopni szkolnych wymagania podstawowe odpowiadają ocenom: dopuszczający i dostateczny, natomiast wymagania ponadpodstawowe – ocenom: dobry i bardzo dobry. Ocenę niedostateczną otrzymuje uczeń, który nie spełnił wymagań podstawowych w stopniu minimalnym, pozwalającym na zaliczenie. Ocenę celującą dostaje uczeń, który spełnia wymagania podstawowe, ponadpodstawowe oraz nabył wiedzę i umiejętności wykraczające poza podstawę programową.

Stopień celujący – otrzymuje uczeń, który posiada wiedzę w zakresie wyraźnie wykraczającym poza obowiązkowe wymagania programowe, systematycznie pracuje, a jego zasób wiedzy i umiejętności wskazuje na określone uzdolnienia umożliwiające rozwiązanie wielu nietypowych problemów praktycznych i teoretycznych, jest twórczy i rozwija swoje uzdolnienia; uczestniczy w konkursach, olimpiadach i odnosi w nich sukcesy na szczeblu gminnym, powiatowym, wojewódzkim i krajowym od I do IV miejsca.

Stopień bardzo dobry – otrzymuje uczeń, który opanował wiedzę określoną w podstawie programowej i swobodnie nią dysponuje; zasób wiedzy i umiejętności pozwala uczniowi zastosować posiadaną wiedzę do rozwiązywania zadań i problemów w nowych sytuacjach typowych.

Stopień dobry – otrzymuje uczeń, który opanował wiedzę określoną w podstawie programowej, poprawnie stosuje nabyte wiadomości i umiejętności wykorzystując je do rozwiązywania typowych zadań i problemów.

Stopień dostateczny – otrzymuje uczeń, który opanował treści i umiejętności przewidziane w podstawie programowej w stopniu wystarczającym, posiada umiejętności odtwarzania zdobytych wiadomości, ale wymaga wsparcia nauczyciela w zakresie poprawności ich zastosowania.

Stopień dopuszczający – otrzymuje uczeń, który opanował treści i umiejętności określone w podstawach programowych w stopniu ograniczonym, jednak jest w stanie rozwiązać zadania o elementarnym stopniu trudności.

Stopień niedostateczny – otrzymuje uczeń, który nie opanował treści zawartych w podstawach programowych w sposób pozwalający na kontynuację nauki na wyższym szczeblu kształcenia.

Literatura

Bereźnicki F., Dydaktyka kształcenia ogólnego, Kraków 2004

Encyklopedia Pedagogiczna, Warszawa 1993

Niemierko B., Między oceną szkolną a dydaktyką. Bliżej dydaktyki, Warszawa 1988

Okoń W., Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej, Warszawa 2003

Semenowicz H., Freinet w Polsce, Gniezno 2009

Semenowicz H., Nowoczesna Szkoła Francuska technik Freineta, Warszawa 1996

Śliwerski B., Edukacja w wolności, Kraków 1992

Śliwerski B., Wyspy oporu edukacyjnego, Kraków 1993

Podstawa programowa kształcenia ogólnego, <http://www.men.gov.pl/>

OŚRODEK
ROZWOJU
EDUKACJI

Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
tel. 22 345 37 00
fax 22 345 37 70

www.ore.edu.pl

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

